

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИНІВ КОРУПЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

БІЛОУС ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
криміналістики Національного
юридичного університету ім. Я.Мудрого (м.Харків)

У світовому Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) за 2016 р. Україна отримала 29 балів зі 100 можливих. Це на 2 бали більше, ніж у попередньому році, але абсолютно недостатньо в умовах проголошення розв'язання проблеми корупції одним із головних пріоритетів для українського суспільства на сьогоднішньому етапі розвитку держави [1]. Покращенню позиції у світовому рейтингу сприяло просування антикорупційної реформи, проте відсутність дієвої судової системи та фактична безкарність корупціонерів не дозволяє нашій державі зробити потужний ривок уперед і подолати 30-бальний бар'єр, що називається «ганьбою для нації» [2]. Компанію Україні на одному ганебному щаблі сьогодні складають такі країни, як Казахстан, Непал, Іран і Росія, дві останні з яких у цивілізованому співтоваристві взагалі прийнято відносити до числа «держав-ізгоїв».

Чи усвідомлюють неприпустимість подальшого перебування у такому оточенні пересічні громадяни України? Беззаперечно – так. Адже, згідно з результатами соціологічного дослідження, проведеного фондом Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва та компанією Ukrainian Sociology Service, 44% громадян нашої держави вважають корупцію в Україні найбільшою суспільною проблемою і ще 36% респондентів відносять її до числа серйозних проблем [3]. А результати опитуванням громадської думки, проведеного американським International Republican Institute влітку 2017 р., свідчать про те, що громадяни України вважають корупцію найсерйознішою проблемою країни: з-поміж інших нагальних проблем її виокремив 51% опитаних. Цій проблемі поступається навіть війна на Сході України, яку до найбільших проблем віднесли 50% респондентів [4].

Виступаючи 03 листопада 2017 р. на 8th Ukrainian Investment Forum, постійний представник Міжнародного валютного фонду в Україні Йоста Люнгман зауважив, що «в Україні не здійснюється істотна боротьба з корупцією», у зв'язку з чим оцінив щорічні втрати України від корупції на рівні 2% ВВП. Чи може Український народ у сучасних реаліях дозволити собі таку розкіш? З усією очевидністю - ні. З огляду і на той факт, що Національний банк України прогнозував зростання вітчизняної економіки у поточному році на рівні 1,6% і лише нещодавно покращив цей прогноз до 2,2%, висловивши оптимістичні сподівання на подальше зростання ВВП лише до 3,2% у 2018 р. і до 3,5% у 2019 р. Виходячи з цього можна констатувати, що корупція практично повністю «з'їла» результати економічного зростання поточного року і поглинатиме левову частку зростання ВВП у найближчій перспективі. Тому не можна не погодитися з твердженням Й. Люнгмана про те, що так як «корупція обходить Україну у 2% економічного зростання, то відповідно, боротьба з нею – це питання економічного процвітання» [5].

Чи усвідомлюють повною мірою цю об'єктивну істину ті, хто надавши згоду обійняти високі посади, добровільно поклав на свої плечі тягар головного обов'язку держави з утвердження і забезпечення прав і свобод людини? Бурхливий перебіг цілої низки останніх подій, ідентифікованих Transparency International Україна, як демонтаж

антикорупційної реформи [6], дозволяє висловити сумнів щодо наявності у значного числа можновладців адекватного розуміння принципів прагнень Українського народу – носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні згідно з імперативним приписом ч. 2 ст. 5 Основного Закону.

Примітно, що Верховна Рада України VII скликання, що свого часу вкрила себе ганьбою «Диктаторських законів», протягом лише одного пленарного дня 14 жовтня 2014 р., за покликом сумління, натхненна святкуванням Дня Українського козацтва чи Дня святої Покрови Пресвятої Богородиці, а можливо керована органолептичним чуттям гіркого шлейфу Революції Гідності, що не встиг ще вивітритися з урядових кварталів, виявилася спроможною прийняти цілий пакет давно затребуваних суспільством антикорупційних законів: «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини», «Про прокуратуру», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014 - 2017 роки», «Про запобігання корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів» і «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Однак, не очікувано стрімко серед вітчизняного істеблішменту втратило актуальність посилення на Лі Куан Ю [7] – всесвітньовідомого діяча-державника, який сягнув нечуваних вершин у безкомпромісній боротьбі з корупцією при розбудові Сінгапуру у статусі однієї з найуспішніших країн світу. А станом на кінець 2017 р. згадування про необхідність забезпечення реальних результатів антикорупційної реформи в Україні стало взагалі не доречним через фактичне оголошення антикорупціонерам відкритої війни [8].

На честь волелюбного Українського народу і наших, не менш достойних, ніж впливових друзів слід відзначити, що чергова спроба відшукати «больовий поріг» українського суспільства у традиційній для колишньої «злочинної влади» зухвалий спосіб наразилася на активний спротив не тільки атакованого антикорупційного органу, але й загартованих у тривалій боротьбі інститутів громадянського суспільства [9] і велелюдного числа свідомих громадян, а також жорстку реакцію ключових закордонних і міжнародних партнерів України.

Так, Державний департамент США засудив зрив Генпрокураторою спецоперації НАБУ, заявивши, що «нещодавні події, включаючи зрив розслідування корупції на високому рівні, арешт посадових осіб з Національного антикорупційного бюро України та вилучення чутливих документів НАБУ, викликають занепокоєння з приводу відданості України боротьбі з корупцією». У США розцінили ці дії як частину зусиль з «підриву незалежних антикорупційних інституцій, яким надали допомогу США та інші країни. Вони підривають довіру громадськості та міжнародну підтримку України». США закликали український уряд спільно працювати «над викоріненням корупції із суспільного життя», наголосивши на тому, що «усунення корупції є ключем до досягнення стабільності, безпеки та процвітання для всіх українців». «Для України є недоцільним боротися за своє тіло на Донбасі, якщо вона втрачає свою душу в корупції. Інститути з боротьби з корупцією мають підтримуватися, фінансуватися та захищатися», – резюмував держсекретар США Рекс Тіллерсон [10].

Європейська служба зовнішніх справ (EEAS) наголосила на тому, що «публічне розкриття розслідування корупції Генеральною прокуратурою значно послаблює здатність Національного антикорупційного бюро України ефективно проводити розслідування і підриває довіру громадськості до ефективної боротьби з корупцією», нагадавши при цьому, що українська влада повинна активізувати свої зусилля задля «забезпеченню незалежності, оперативного потенціалу та повної ефективності» антикорупційних інституцій, «робота яких повинна не підриватися, а підкріплюватися» [11].

А директор-розпорядник Міжнародного валютного фонду Крістін Лагард у спеціальній заяві від імені очолюваної нею інституції висловила глибоке занепокоєння останніми подіями в Україні, які здатні відмотати назад прогрес, досягнутий раніше у створенні незалежних органів з протидії корупції високого рівня, в тому числі Національного антикорупційного бюро та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; наголосила на тому, що боротьба з корупцією лишається ключовою вимогою не лише західних партнерів, але й українського суспільства, а антикорупційні індикатори є ключовими зобов'язаннями уряду України за програмою співпраці з МВФ і є критичними умовами зростання економіки; наполегливо закликала українську владу та парламент захистити незалежність НАБУ та САП і продемонструвати швидкий прогрес щодо законодавства, яке має запустити роботу незалежного Антикорупційного суду у відповідності до рекомендацій Венеціанської комісії Ради Європи, адже створення цього суду є суттєвою умовою для винесення таких рішень у корупційних справах високого рівня, які заслуговували б на довіру [12].

Вище наведеним обставинам було приділено особливу увагу під час викладання нещодавно започаткованої нами навчальної дисципліни «Розслідування злочинів корупційної спрямованості» у контексті вивчення проблем протидії розслідуванню злочинів названої категорії та шляхів її подолання.

У науковому середовищі протидія розслідуванню визначається, як зумовлена об'єктивними і суб'єктивними чинниками система протиправних дій, спрямованих на дезорганізацію діяльності з розкриття та розслідування злочинів, недопущення встановлення об'єктивної істини у кримінальному судочинстві, що здійснюється особами, зацікавленими в ухиленні винних від відповідальності [13, с. 141].

Єдина універсальна класифікація форм і способів протидії розслідуванню злочинів до тепер залишається не розробленою. Б. В. Щуром здійснено спробу класифікувати основні загальні форми протидії розслідуванню злочинів в сучасних умовах (станом на 2010 р.) [14, с. 206]. В. Маляровою сформульовано певні закономірності феномену протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими злочинними групами або особами, що мають серйозні економічні можливості і корупційні зв'язки в державних і правоохоронних структурах, і класифіковано способи протидії розслідуванню злочинів цієї категорії за наступними підставами: 1) залежно від об'єкта, на який спрямовано протидію: а) відносно потерпілого, свідка, або іншої особи, яка володіє важливою для розслідування інформацією; б) відносно осіб, які здійснюють провадження; 2) залежно від суб'єкта протидії розслідуванню, на способи протидії, що застосовуються: а) злочинцем; б) потерпілою стороною; в) свідками; г) родичами, близькими, знайомими підозрюваного; д) посадовими особами, що проводять розслідування або іншими особами, що мають відношення до процесу розслідування; е) високопоставленими (стосовно слідчого) посадовими особами [13, с. 142]. І.В. Сервецьким приділено увагу вивченню форм протидії розслідуванню злочину співробітниками міліції [15]. В.Ю.

Шепітьком і В.А. Журавлем запропоновано класифікацію форм протидії розслідуванню одного з найпоширеніших злочинів корупційної спрямованості – хабарництва [16, с. 74-75].

Важливо враховувати, що способи протидії розслідуванню обираються зацікавленими особами залежно від конкретних умов, пов'язаних з кримінальною ситуацією, що склалася, видом злочинної діяльності, встановлення правоохоронним органом конкретних обставин розслідуваного злочину. Вибір способу протидії розслідуванню залежить від того, на якій стадії злочину він реалізується. За своєю структурою способи протидії можуть складатися як з одного, так і декількох прийомів, мати складну структуру. Вибір того чи іншого прийому протидії розслідуванню закономірно тягне за собою наступне застосування інших взаємопов'язаних прийомів. Знання чинників, що визначають спосіб протидії розслідуванню, сприяють виявленню ознак його застосування, та надає слідчому (детективу) реальну можливість не тільки для її подолання, але й своєчасного попередження [13, с. 142].

Дослідження нами особливостей перебігу антикорупційної реформи в Україні дозволило дійти висновку про: 1) значне зростання масштабів протидії розслідуванню злочинів корупційної спрямованості та розширення переліку можливих форм і способів протидії розслідуванню; 2) неспроможність існуючих класифікацій форм і способів протидії розслідуванню злочинів повною мірою задовольнити актуальні потреби органів досудового розслідування, пов'язані з діяльністю з протидії корупції; 3) необхідність розроблення окремої класифікації форм і способів протидії розслідуванню злочинів корупційної спрямованості із запровадженням такого критерію для поділу, як рівень протидії; 4) класифікації усіх можливих форм і способів протидії розслідуванню злочинів корупційної спрямованості на рівні: а) антикорупційної реформи в цілому; б) окремої антикорупційної інституції; в) окремої фізичної особи.

Список використаних джерел:

1. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України від 14.10.2014 р. N 1699-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

2. Безкарність та недієве правосуддя тримають Україну на корупційному дні [Електронний ресурс] / Transparency International Україна – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org>.

3. Кожен другий українець назвав корупцію найбільшою проблемою України – опитування [Електронний ресурс] // Новое Время. – 2017, 31 жовтня. – Режим доступу: <http://nv.ua>.

4. «Я не даю»: увімкнути нульову толерантність до корупції [Електронний ресурс] / Transparency International Україна – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org>.

5. Україна втрачає від корупції 2% ВВП, – постпред МВФ Люнгман [Електронний ресурс] // Українські Новини. – 2017, 13 листопада. – Режим доступу: <https://un.ua>.

6. Ті Україна закликає владу припинити демонтаж антикорупційної реформи [Електронний ресурс] / Transparency International Україна – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org>.

7. Ли Куан Ю Сингапурская история: 1965-2000 гг.: из третьего мира – в первый / Ли Куан Ю; [науч. ред. А.Д. Воскресенский и др.; пер. с англ. А.В. Боня]; Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) МИД России, 2-е изд., стереотипное. – М.: МГИМО-Университет, 2010. – 657 с.

8. Сич В. Антикоруptionерам оголошується відкрита війна [Електронний ресурс] // Новое Время. – 2017, 7 грудня. – Режим доступу: <http://nv.ua>.
9. Антикоруptionі реформи йдуть у зворотному напрямку: відкритий лист до ЄС [Електронний ресурс] // Європейська Правда. – 2017, 6 грудня. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua>.
10. Committing to the Fight Against Corruption in Ukraine [Електронний ресурс] / U.S. DEPARTMENT OF STATE. – 2017, 4 грудня. – Режим доступу: <https://www.state.gov>.
11. Statement of the spokesperson on recent developments in the fight against corruption in Ukraine [Електронний ресурс] / European Union External Action. – 2017, 5 грудня. – Режим доступу: <https://eeas.europa.eu>.
12. IMF Statement on the Efforts to Fight Corruption in Ukraine [Електронний ресурс] / International Monetary Fund / – 2017. – 2017, 6 грудня. – Режим доступу: <http://www.imf.org>.
13. Малярова В. Актуальные вопросы противодействия расследованию преступлений в современных условиях // Jurnalul juridic national: teorie și practică / National law journal: theory and practice / Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2016. – № 2. – Ч. 1. – С. 140-142.
14. Щур Б.В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик. Монографія. – Х.: Харків юридичний, 2010. – 320 с.
15. Сервецький І.В. Науково-теоретичні проблеми боротьби з організованою злочинністю і корупцією в Україні // Боротьба з організованою злочинністю та корупцією: матер. наук.-практич. конф. від 4-5 квітня 2000 р. в м. Києві. – К.: РВВ МВС України, 2001. – С. 79-94.
16. Шепітько В.Ю. Розслідування злочинів корупційної спрямованості: наук. – практич. посібник / В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель. – Х.: «Харків юридичний», 2013. – 220 с.

Науково-практична Інтернет-конференція 07.12.2017 - СЕКЦІЯ №5